

**BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNING KASBIY
TAYYORGARLIGIDA METAKOGNITIV REFLEKSIYANING O‘RNI
VA AHAMIYATI**

Saitkulova Nazokat Raxmonovna

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

p.f.f.d (PhD) dotsent

Annotatsiya: Mazkur maqolada bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy tayyorgarligi jarayonida metakognitiv refleksiyaning nazariy va amaliy ahamiyati tahlil qilinadi. Metakognitiv refleksiya pedagogik faoliyatni ongli boshqarish, monitoring qilish, baholash va korreksiya qilishning ichki mexanizmi sifatida asoslanadi. Uning metodik, didaktik, kommunikativ va boshqaruv kompetensiyalarini integratsiyalashdagi roli yoritiladi.

Kalit so‘zlar: metakognitiv refleksiya, kasbiy tayyorgarlik, pedagogik kompetensiya, reflektiv tahlil, pedagogik qaror, professional rivojlanish

KIRISH

Oliy pedagogik ta’lim tizimida bo‘lajak o‘qituvchini kasbiy faoliyatga tayyorlash jarayoni faqat nazariy bilimlarni o‘zlashtirish bilan cheklanmaydi. Zamonaviy pedagogik paradigma o‘qituvchini reflektiv, tahliliy va o‘z faoliyatini ongli boshqarishga qodir professional subyekt sifatida shakllantirishni talab etadi. Shu jihatdan metakognitiv refleksiya kasbiy tayyorgarlikning ichki boshqaruv mexanizmi sifatida namoyon bo‘ladi.

Metakognitsiya tushunchasi ilmiy muomalaga J. Flavell tomonidan kiritilib, u “shaxsning o‘z bilish jarayonlari haqida bilimga ega bo‘lishi va ularni ongli boshqarishi” sifatida izohlangan[1].Ushbu yondashuvdan kelib chiqib, metakognitiv refleksiya bo‘lajak o‘qituvchining pedagogik faoliyatni rejalashtirish, nazorat qilish, baholash hamda takomillashtirish jarayonlarida markaziy omil bo‘lib xizmat qiladi.

ASOSIY QISM

Bo‘lajak o‘qituvchining kasbiy tayyorgarligi metodik, didaktik, kommunikativ va boshqaruv kompetensiyalar majmuasiga tayanadi. A.A. Derkach kasbiy kompetensiyani shaxsning faoliyatni mustaqil va samarali amalga oshirishga tayyorlik darajasini belgilovchi sifat ko‘rsatkichi sifatida talqin qiladi [3]. Metakognitiv refleksiya esa ushbu kompetensiyalarning har birida ichki regulyatsiya va sifatni ta‘minlovchi mexanizm rolini bajaradi: bo‘lajak pedagog dars maqsadlarini rejalashtiradi, tanlangan metod va texnologiyaning maqsadga muvofiqligini asoslaydi, jarayonni monitoring qiladi hamda zarur hollarda korreksiyalar kiritadi.

Professional faoliyatda refleksiya mexanizmlarining nazariy asoslari D. Schön tomonidan yoritilgan bo‘lib, u refleksiyani “faoliyat jarayonidagi refleksiya” (reflection-in-action) va “faoliyatdan keyingi refleksiya” (reflection-on-action) shakllarida tavsiflaydi [2]. Pedagogik amaliyot sharoitida bo‘lajak o‘qituvchi aynan shu refleksiv mexanizmlar orqali real sinf dinamikasi, vaqt cheklovi, o‘quvchilar motivatsiyasi va kutilmagan vaziyatlarni tahlil qiladi. Natijada pedagogik qarorlar tasodifiy tajribaga emas, balki “tahlil–asos–natija” mantiqiga tayangan holda qabul qilinadi.

V.V. Davydov rivojlantiruvchi ta‘lim konsepsiyasida refleksiv tafakkurni o‘quv faoliyatining muhim komponenti sifatida ko‘rsatadi [4]. Shu asosda metakognitiv refleksiya bo‘lajak o‘qituvchiga pedagogik muammoning sabablarini diagnostika qilish, alternativ yechimlarni solishtirish, natijalarni prognozlash va amaliy samarani baholash imkonini beradi. Agar kutilgan natija olinmasa, refleksiv tahlil xatoning manbasini (metod tanlovi, tushuntirish uslubi, material murakkabligi yoki vaqt boshqaruvi) aniqlashga xizmat qiladi va keyingi darsni qayta loyihalashga yo‘naltiradi.

Zamonaviy kasbiy tayyorgarlik modeli o‘qituvchini “tayyor mutaxassis” emas, balki uzluksiz rivojlanuvchi professional sifatida shakllantirishga yo‘naltiriladi. K. Rogers shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv doirasida o‘zini

anglash va o'zini baholashni shaxsiy hamda kasbiy rivojlanishning muhim omili sifatida e'tirof etadi [5]. Metakognitiv refleksiya bo'lajak o'qituvchining o'z kasbiy ehtiyojlarini aniqlashi, bilimlaridagi bo'shliqlarni ko'rishi, individual rivojlanish rejasini ishlab chiqishi va o'z natijalarini baholashini kuchaytiradi. Shu tariqa kasbiy o'sish tashqi nazoratdan ichki boshqaruvga ko'chadi, professional o'ziga ishonch va kasbiy identifikatsiya mustahkamlanadi.

XULOSA

Metakognitiv refleksiya bo'lajak o'qituvchining kasbiy tayyorgarligida integrativ, boshqaruv va rivojlantiruvchi mexanizm sifatida muhim o'rin tutadi. U pedagogik faoliyatni ongli rejalashtirish, monitoring qilish, tahlil etish hamda korreksiya qilish imkonini berib, pedagogik qarorlarni ilmiy asoslangan va refleksiv yondashuvga tayangan holda qabul qilishga yo'naltiradi. Pedagogik amaliyot jarayonida refleksiv tahlil nazariya va amaliyot uyg'unligini ta'minlaydi, metodik xatolarni rivojlanish manbaiga aylantiradi hamda bo'lajak o'qituvchining professional barqarorligi va kasbiy identifikatsiyasini kuchaytiradi. Demak, metakognitiv refleksiya kasbiy tayyorgarlikni passiv o'zlashtirish bosqichidan ongli, tahliliy va innovatsion rivojlanish bosqichiga olib chiqadigan fundamental pedagogik omil hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Flavell J. H. Metacognition and cognitive monitoring: A new area of cognitive–developmental inquiry. – American Psychologist, 1979. Vol. 34(10). – P. 906–911.
2. Schön D. A. The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action. – New York: Basic Books, 1983.
3. Derkach A. A. Профессионализм личности: методология и стратегия развития – М.: RAGS, 2004.

ilmiy –amaliy anjuman

4. Davydov V. V. Теория развивающего обучения – М.: INTOR, 1996.
5. Rogers C. R. Freedom to Learn. – Columbus: Charles Merrill, 1969.
6. Zimmerman B. J. Becoming a self-regulated learner: An overview. – Theory Into Practice, 2002. – Vol. 41(2). – P. 64–70.
7. Hargis J., Marotta S. Effects of metacognitive instruction on students' learning outcomes. – Educational Research Journal, 2011.
8. Saitkulova N. R. Ingliz tili o'qituvchilarini inklyuziv ta'limga tayyorlash bo'yicha innovatsion yondashuvlar.- "Zirhli qalqon" ilmiy-axborot jurnali - 31 (45) / 2025.-P 19-26.